

Сергій РІЗНИК

/ кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ПРО ЗМІНУ ЮРИДИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ «НА НАСТУПНІЙ ЧЕРГОВІЙ СЕСІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ»

ABSTRACT

The article is devoted to the problem that arose after the adoption of the well-known decision of the Constitutional Court of Ukraine dated March 15, 2016 in case concerning the official interpretation of the provision "at the next ordinary session of the Verkhovna Rada of Ukraine", which is contained in Article 155 of the Constitution of Ukraine.

The article includes reasonable assumption that the present staff of the Constitutional Court of Ukraine may change the legal position on this issue, which in turn gives a chance to correct the gross misunderstanding committed by the previous composition of the Court and restore the proper understanding of the constitutional text in this part. The procedural versions of the restoration of the constitutionality of the procedure for amending the Constitution of Ukraine are proposed.

Key words: *Constitutional Court of Ukraine; making changes to the Constitution of Ukraine; constitutionality; legal position of the Constitutional Court of Ukraine; change of legal position in constitutional adjudication.*

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемі, що виникла після прийняття 15 березня 2016 року широко відомого Рішення Конституційного Суду України в справі щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України. В статті робиться обґрунтоване припущення, що сьогоднішній склад Конституційного Суду України має можливість змінити юридичну позицію у вказаній справі, відновити належне розуміння конституційного тексту в цій частині та виправити грубу правотлумачну помилку, допущену попереднім складом Суду.

Відповідно, пропонуються процесуальні варіанти відновлення конституційності процедури внесення змін до Конституції України.

Ключові слова: *Конституційний Суд України; внесення змін до Конституції України; конституційність; юридична позиція Конституційного Суду України; зміна юридичної позиції в конституційному правосудді.*

Про необхідність зміни юридичної позиції Конституційного Суду України. Практично всі в Україні, навіть ті, хто зазвичай не цікавляться питаннями конституційного права, так чи інакше ознайомлені з рішенням Конституційного Суду України від 15 березня 2016 року в справі щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься в статті 155 Конституції України. Свого часу це рішення, без перебільшення, шокувало правничу спільноту не лише своїм змістом, а й самим фактом того, що було прийнято уже після Революції Гідності, саме в той час, коли єдиний національний орган конституційної юрисдикції якраз починав робити перші кроки до відновлення свого втраченого раніше авторитету. За інших умов вказане рішення могло б розглядатися всього лише як ще один невдалий приклад роботи Конституційного Суду, якби не породило надто серйозні загрози для забезпечення верховенства Конституції України, її подальшої стабільності та легітимності.

Нагадаємо, що законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо *на наступній черговій сесії Верховної Ради України* за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України (стаття 155 Конституції України).

У певний момент ця цілком чітка, зрозуміла усім норма, яка ніколи не викликала жодних непорозумінь, стала чомусь терміново потребувати офіційної інтерпретації. Формальною підставою для звернення 51-го народного депутата України до Конституційного Суду стало нібито «неоднозначне розуміння цієї норми суб'єктами реалізації відповідних повноважень» [1]. Водночас суб'єкт конституційного подання зовсім не приховував справжньої причини вказаного звернення, зазначаючи таке: «... через обмеження у часі щодо виконання необхідних процедур для остаточного схвалення проекту Закону України «Про внесення змін до конституції України (щодо децентралізації влади)» № 2217а, може скластися ситуація, коли цей законопроект (*попередньо схвалений парламентом 31 серпня 2015 року, в останній день роботи другої сесії — Р. С.*) може бути не розглянутий

протягом третьої сесії Верховної Ради України» [1].

Як відомо, Конституційний Суд не розчарував зацікавлених народних обранців і офіційно про- тлумачив цю нібито неоднозначну норму так: «якщо відповідний законопроект був попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, але не розглядався на черговій сесії Верховної Ради України, положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», застосоване у статті 155 Конституції України відповідно до її цілей, у взаємозв'язку з положеннями частини другої статті 8, частини першої статті 82, частин першої, другої, п'ятої статті 83, частини другої статті 84, частини першої статті 158 Основного Закону України необхідно розуміти так, що *наступною черговою сесією Верховної Ради України є чергова сесія парламенту, яка має відбутися* відповідно до положень розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України та Регламенту Верховної Ради України *і на якій законопроект про внесення змін до Конституції України, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважатиметься прийнятим як закон, якщо за нього проголосує не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України*».

Іншими словами, відповідно до наведеної юридичної позиції, як тільки за законопроект про внесення змін до Конституції України проголосує не менше ніж дві третини від конституційного складу народних депутатів України на будь-якій з наступних після його попереднього схвалення сесій, ця сесія і буде вважатися «наступною черговою».

Потреба саме у такому спотвореному тлумаченні статті 155 Конституції хоча й була зумовлена політичною необхідністю прийняття лише конкретного законопроекту, призвела до *фактичного перегляду* загальної процедури внесення змін до Основного Закону України. І, не зважаючи на те, що законопроект про внесення змін до Конституції щодо децентралізації влади так і не був (а очевидно — вже й не буде) прийнятий, сама проблема, яка була настільки незграбно створена, залишилася. Адже через надто довільну реалізацію Конституційним Судом довіреної йому функції з офіційного тлумачення Конституції України, відбулася нічим не обґрунтована *зміна змісту* Розділу XIII Основного Закону, який є ключовим нормативним засобом захисту національної Конституції, визначає чітку порядковість етапів прийняття

законопроекту про внесення конституційних змін та сам, зрештою, може бути змінений виключно через Всеукраїнський референдум.

Не варто окремо наголошувати, що будь-яка зміна Основного Закону України має особливе значення та впливає не лише на поточний перебіг подій в країні, але й нерідко визначає долю майбутніх поколінь. Особливо вказане видається важливим, коли йдеться про питання, що стосуються національної безпеки, територіальної цілісності, геополітичної стратегії тощо. До таких, наприклад, можна віднести і нещодавно розглянутий Конституційним Судом законопроект про внесення змін до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Крім нього, тільки 2018 року Суд дав ще три висновки у справах за зверненнями Верховної Ради України щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції, а низка інших проектів змін до Основного Закону ще чекає свого часу.

Відтак, гіпотетично, черговість сесій парламенту, на основі офіційного тлумачення Конституційного Суду України, здійсненого всупереч очевидному тексту Конституції, може бути порушена уже під час остаточного схвалення будь-якого з названих законопроектів. При цьому йтиметься про порушення не суто формальних вимог Основного Закону, а про посягання на вагомий чинник легітимності зміненого конституційного тексту, на його здатність виступати в подальшому дієвим нормативним інструментом реалізації на практиці не лише окремих намірів конституцієдавця, але й фундаментальних правових цінностей та принципів. Тож маємо зробити все можливе, щоби процедура змін до Конституції, яка визначена її розділом XIII, щоразу дотримувалася суворо, без довільної інтерпретації та з найвищим ступенем довіри до цих змін з боку суспільства. Інакше кажучи, правильні по суті та потрібні для розвитку держави нововведення мають втілюватися в життя в правильний (конституційний) спосіб.

Про це йшлося і в окремих думках суддів Конституційного Суду України до рішення у справі, які відверто не скупилися на критичні зауваження. Ось декілька красномовних цитат лише деяких з них:

- «Спотворивши сенс статті 155 Конституції

України, Конституційний Суд України зруйнував механізм внесення змін до Основного Закону України. В неконституційний спосіб, використовуючи офіційне тлумачення як інструмент, корекції була піддана найбільш важлива та фундаментальна частина Конституції України, яка потребує особливого захисту. Спотворення та деформація процедури внесення змін до Конституції України, відповідно до офіційного тлумачення статті 155 Основного Закону України, даного Конституційним Судом України, призведуть до делегітимізації будь-яких змін до Конституції України і, врешті, до деформації її тексту. Оскільки конституція завжди розглядається як цілісний акт, то проблема зміщується в площину легітимності конституції, яка буде містити подібні зміни» (Окрема думка судді Сліденка І. Д.);

- «Конституційний Суд України проігнорував правову позицію стосовно послідовного розгляду законопроектів про внесення змін до Конституції України на двох чергових сесіях..., [що] має принциповий характер для правильного вирішення цієї справи. Такий підхід до обґрунтування даного офіційного тлумачення може свідчити про упереженість Конституційного Суду України при розгляді цієї справи, коли наведені в мотивувальній частині Рішення аргументи були підібрані під задалегідь визначену концептуальну ідею його резолютивної частини, а не для того, щоб бути логічною передумовою для його прийняття» (Окрема думка судді Мельника М. І.);

- «Конституційний Суд України, інтерпретуючи положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України, не дотримав «золотого правила тлумачення», яке, зокрема, полягає в тому, що якщо слово має більше одного значення, то в тлумаченні має бути використане менш абсурдне з них. Будь-яке тлумачення не повинне приводити до парадоксальних та абсурдних результатів правозастосування, бо тоді втрачається сенс цього тлумачення» (Окрема думка судді Саса С. В.);

- «Цим тлумаченням більшість суддів Конституційного Суду України розірвала хронологічний та безпосередній зв'язок, що існує відповідно до статті 155 Конституції України між попереднім схваленням законопроектів на одній сесії Верховної Ради України та його остаточним прийняттям на наступній сесії, тобто такій, що відразу слідує за нею. Це призвело, на мою думку, до суттєвої

методологічної помилки» (Окрема думка судді Шевчука С. В.). І звідси ж: «Головна ідея писаної конституції полягає у запровадженні обмежень на здійснення державної влади. Коли ці обмеження усуваються, конституція перетворюється на клаптик паперу».

За рівнем заслуженої критики не лише зі сторони суддів, а й професійної спільноти та інших представників активної громадськості, цей акт Конституційного Суду можна порівняти хіба що з сумнозвісними його ж рішеннями від 25 грудня 2003 року (щодо строків перебування на посту Президента України) та 30 вересня 2010 року (про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Але якщо рішення Суду щодо так званого «третього строку Президента Кучми» носило, свого роду, одноразовий характер і після президентських виборів 2004 року втратило практичне значення, то рішення щодо наступної чергової сесії, як було доведено вище, досі зберігає своєрідний статус «джерела підвищеної небезпеки» та може бути використано, практично, у будь-який момент.

Згадана ж юридична (правова) позиція Конституційного Суду, викладена ним у рішенні від 30 вересня 2010 року, засвідчила повну непридатність тогочасної державної системи захисту Конституції і була переглянута безпосередньо Українським народом шляхом Революції, коли народ, вичерпавши усі інструменти процедурної демократії, реалізуючи своє природне право на опір і повстання, силою повернув собі узурповану владу, перезаснував державу на нових началах, змінивши найвищий акт власної установчої влади — Конституцію, не обмежуючи себе формальними процедурами, що перестали виконувати роль правових запобіжників, а, навпаки, перетворилися тоді на інструмент захисту узурпатора, охорони авторитарного режиму [2, 61–62].

Тому цього разу Українська держава, в особі єдиного органу конституційної юрисдикції, має продемонструвати інше вміння — зрілої готовності самостійно визнавати власні помилки, виправляти їх, запобігаючи наростанню суспільної напруги, демонструвати кожному громадянину, що Конституційний Суд сучасного зразка є найбільш дієвим суб'єктом утвердження в Україні принципів верховенства права та конституційної демократії. З цією метою і свідомо правнича спільнота має зосереджено тримати постійний фокус уваги на

неочевидних для широких верств суспільства загрозах демократичного розвитку держави, не стояти осторонь динамічних процесів національного державотворення, активно долучаючись до системної роботи на результат. Все це дозволить не лише сформулювати коректне офіційне тлумачення Конституції України, а й засвідчить нову якість вітчизняної конституційної юстиції.

Власне про те, наскільки теоретично можливо та практично реально досягти вказаного результату, а також про конкретні способи його досягнення йдеться нижче.

Про можливість зміни юридичної позиції Конституційного Суду України. Загальноприйнятий в англосаксонських країнах принцип «*Stare decisis et non quieta movere*» («Дотримуватися вирішеного і не порушувати спокою») поступово розширює первинну територію свого визнання з закономірною адаптацією до національних відмінностей та особливостей.

При цьому, слушним видається підхід за яким дотримання *Stare decisis* в конституційному правосудді, будучи спрямованим на збереження стабільності судової практики, має, все ж, залишати місце і для розвитку судових позицій та визнання допущених помилок. І щоби дотримуватися цього балансу, варто віддавати перевагу тій версії *Stare decisis*, у якій рішення зазвичай не переглядаються, за винятком поважних (переконливих) причин у справах, що мають фундаментальне значення [4, 81].

Водночас має своїх прихильників і підхід, який заперечує необхідність шанобливого ставлення до попередньої судової практики. Але навіть та незначна частина професійної спільноти, що сповідує його, погоджується з існуванням меж правової визначеності та стабільності, виходити за які не лише недоцільно, але й небезпечно. До прикладу, цитуючи одного з критиків принципу *Stare decisis* Чарльза Купера [3], відомі американські вчені Деніел Фарбер та Сюзанна Шерпі звертають увагу, що навіть такий критичний підхід не виключає визнання необхідності виваженого підходу до зміни Верховним Судом США своїх попередніх рішень, особливо коли скасування хибної юридичної позиції може призвести, скажімо, до національної кризи. «Звичайно», — писав Купер — «судді не треба голосувати за скасування навіть помилкового прецеденту, якщо це затягне країну в прірву — адже якщо діяти так, то це те саме, що вбивати людину, аби врятувати якусь частину її тіла» [4, 73].

Зі свого боку, як слушно відзначає Станіслав Шевчук, певним еквівалентом англосаксонської доктрини дії прецедентного права у країнах романо-германської правової сім'ї є концепція «усталеної судової практики» (*jurisprudence constante*). При цьому, концепція «усталеної судової практики» виводить її обов'язкове значення більше з поваги до правового обґрунтування, раніше висловленого судами, аніж із загального обов'язку дотримуватись раніше прийнятих рішень. Однак якщо серією рішень сформовано стабільний підхід, що використовувався судами, то концепція *jurisprudence constante* наділяє таку практику суттєвим впливом [5, 95].

Таким чином, перегляд (в тому числі через помилковість) власних юридичних позицій, викладених у попередніх судових рішеннях, — цілком нормальна, хоча й не надто часта практика як спеціалізованих, так і неспеціалізованих органів конституційного контролю у державах і континентального, і загального права. Як відзначають П. Рабінович та В. Гончаров, «перегляд власних правових позицій є однією зі специфічних тенденцій у практиці національного конституційного судочинства, у тому числі й в Україні. Ця тенденція має, зрештою, винятковий характер, хоча об'єктивно зумовлюється певними соціальними чинниками» [6, 152].

Отже, можливість зміни юридичної позиції Конституційного Суду України не може викликати жодних дискусій. Тим більше, що Конституційний Суд раніше вже відступав від своїх попередніх юридичних (правових) позицій, хоча й ніколи не робив цього відкрито та обґрунтовано. Переважно, такі випадки були не стільки ознакою прагнення удосконалити власну практику, скільки проявом певної непослідовності, далеко не завжди зумовленої методологічними, доктринальними чи соціальними факторами.

Звичайно, перегляд попередніх рішень не має перетворитися на звичне (буденне) явище в національній конституційній юстиції. Саме таке бачення відображає і чинний Закон «Про Конституційний Суд України», відповідно до статті 92 якого, Конституційний Суд може *розвивати і конкретизувати* юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, *змінювати юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності по-*

кращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду.

Аналізуючи не лише теоретичну, але й практичну можливість зміни Конституційним Судом власної юридичної позиції, важливо також усвідомлювати, що за попередніх три роки ситуація в Суді, незважаючи на закономірні труднощі, змінилася. Єдиний орган конституційної юрисдикції знову повернувся до небезуспішних спроб утвердження власного авторитету, продемонстрував активну позицію щодо намірів захищати Конституцію України, поповнився новими суддями, попередня професійна діяльність яких позитивно говорить сама за себе. Це дає підстави думати, що сьогodнішній склад Конституційного Суду України може мати зовсім іншу колективну думку щодо розуміння статті 155 Конституції України, а це, в свою чергу, вселяє надію на виправлення грубої правотлумачної помилки, допущеної Судом раніше, та відновлення належної процедури здійснення конституційного процесу в Україні.

Адже з різко критичного змісту вищезгаданих окремих думок (загалом у цій справі їх шість), можна зробити обґрунтоване припущення, що ніхто з їх авторів не голосував «за» аналізоване тут рішення Конституційного Суду. Оскільки в розгляді питання брало участь 16 суддів, то виходить, що позитивно проголосувала лише мінімально необхідна для цього кількість (10 суддів), частина з яких, на сьогодні, уже завершили свої каденції (на відміну від усіх тих, хто з рішенням не погодився). Зазначене додатково підтверджує, що час для початку процедури перегляду рішення настав, а імовірність бажаного результату — висока. Скажімо, в США окремі науковці прямо пов'язують імовірність перегляду рішення Верховного Суду зі ступенем однастайності, з яким воно було ухвалене. Касс Санштайн, в тому числі на статистичних даних, виводить певну пропорційну залежність між кількістю суддів, що проголосували проти рішення або ж виклали свою окрему думку до нього, та можливістю його перегляду (*overruling*). Особливо рішення, яке стало результатом переваги, в один голос розглядається ним як «крихке» з найвищою імовірністю бути переглянутим [7, 138].

Відтак, видається необхідним та вчасним порушення питання щодо зміни відповідної юридичної позиції Конституційного Суду саме сьогодні. При цьому, оскільки такий крок, в разі успішного

розвитку ситуації, може стати першим прецедентом належно обґрунтованого перегляду попереднього рішення Суду в історії національної конституційної юстиції, то для його найбільш ефективної практичної імплементації та кращого розуміння суспільством необхідно обрати найбільш оптимальний процесуальний спосіб.

Про процесуальні способи зміни юридичної позиції Конституційного Суду України. Як бачимо, не склало особливих труднощів довести: що питання «наступної чергової сесії» носить вкрай важливе значення для подальшого утвердження верховенства Конституції України; що конституційна доктрина і чинне українське законодавство одностайні у визнанні права Конституційного Суду, за певних умов, змінювати власну юридичну позицію; що такі умови і підстави у нашому випадку наявні; що Конституційний Суд України сучасного зразка здатен прийняти необхідне, сміливе та справедливе рішення. Зробити це можливо декількома способами, кожен з яких заслуговує на уважний та всебічний аналіз.

Спосіб 1 (оптимальний). Повторне конституційне подання щодо офіційного тлумачення статті 155 Конституції України, з яким до Суду може звернутися кожен з уповноважених Конституцією суб'єктів (в тому числі — не менше сорока п'яти народних депутатів України). Але для реалізації цього варіанту потрібно подолати принаймні одну формальну перепону. Справа в тому, що відповідно до п. 6 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є наявність рішення Конституційного Суду України щодо того самого предмета конституційного подання. Відтак, якщо Суд керуватиметься виключно буквою закону (чого не можна виключати) реалізувати цей варіант буде не просто.

Хоча, на наше переконання, Конституційний Суд має всі підстави порушити конституційне провадження у цій справі без огляду на наявність обмежувальної норми п. 6 статті 62 Закону, виходячи з пріоритетної необхідності захисту Конституції України та/або з такого розуміння зазначеної норми Закону, яке надає Конституційному Суду дискреційне повноваження щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження.

В крайньому випадку, для збільшення впевненості у відкритті провадження та з метою оптимального використання часу, конституційне по-

дання щодо офіційного тлумачення статті 155 Конституції України може супроводжуватися одночасним конституційним поданням про визнання неконституційним п. 6 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України», який, в обраному законодавцем імперативному вигляді, має шанси бути визнаним таким.

В той же час, діяти саме так прямолінійно суб'єкту конституційного подання зовсім необов'язково. Наприклад, для підвищення шансів на успіх та подолання цієї суто формальної нормативної перешкоди, можна застосувати не менш формальний, але доцільний процедурний прийом, розширивши предмет конституційного подання, з викладом його, скажімо, через призму необхідності офіційного тлумачення не окремого словосполучення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», як попереднього разу, а в цілому — статті 155 Конституції та ще й у системному зв'язку її з іншими конституційними нормами.

При цьому можна скористатися тим, що в Конституції України, як було згадано Конституційним Судом у рішенні від 15 березня 2016 року, слово «наступний», крім статті 155, міститься також у частині п'ятій статті 41, частині другій статті 96, пунктах 21, 30 частини першої статті 106, частині другій статті 156. Більше того, в названому рішенні Суд відзначив, що аналіз наведених положень вказує на те, що кожна стаття Конституції України, яка містить слово «наступний», має свій предмет регулювання та власне змістове навантаження, які обумовлюють мету використання вказаного слова і його значення у контексті відповідного конституційно-правового регулювання. Відтак, окрім офіційного тлумачення статті 155 Конституції можна, до прикладу, поставити питання про тлумачення ч. 2 ст. 96 Основного Закону, згідно якої Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік та ін. Таким чином, даючи офіційне тлумачення у новій справі, в Конституційного Суду України автоматично виникне необхідність та процесуальна можливість в перегляді своєї попередньої юридичної позиції.

Спосіб 2 (компромісний). Конкретизація юридичної позиції Конституційного Суду України за власною ініціативою. Нагадаємо, згідно статті 92 профільного Закону Конституційний Суд може не лише розвивати і змінювати, але й конкретизу-

вати свою юридичну позицію. Виходячи з того, що рішення Суду від 15 березня 2016 року з його неясною і суперечливою резолютивною частиною породило більше запитань, аніж відповідей, така «коректуюча» конкретизація могла б стати своєрідною відповіддю Конституційного Суду на негативну суспільну (в тому числі — професійну) реакцію на незрозуміле рішення.

Слід підкреслити, що юридична позиція Суду, як визначено законом, може міститися у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення чи висновку, в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою. Тож формально реалізувати цей спосіб можна через виклад конкретизованої юридичної позиції в мотивувальній частині будь-якого з наступних рішень Суду, особливо в одній зі справ, що прямо чи опосередковано стосуватимуться питань зміни, стабільності чи ефективності Конституції України (зокрема під час розгляду одного з наступних законопроектів про внесення змін до Конституції України або в справі про її офіційне тлумачення).

Фактично у цьому разі йшлося б не про пряму зміну помилкової юридичної позиції, як у попередньому випадку, а про конкретизацію не стільки помилкового, скільки багатозначного, нелогічного словесного накопичення, яке важко досягнути навіть підготовленому читачу. При цьому, не виключено, що саме цей спосіб дозволив би отримати підтримку рішення від тих суддів, які голосували помилково у 2016 році, але не хотіли б відверто визнавати таку помилку чи то з репутаційних, чи то з інших причин.

Недоліком цього варіанту вирішення питання є те, що Суд, по суті, має «зробити вигляд», ніби раніше дане ним офіційне тлумачення положення статті 155 Конституції України було всього лише неправильно сприйняте потенційними суб'єктами його застосування. Відтак такий спосіб може застосовуватися виключно в супроводі особливо детального, продуманого та переконливого обґрунтування і тільки в разі необхідності досягнення згаданого компромісу між судьями для прийняття рішення.

Спосіб 3 (простий). Зміна юридичної позиції Конституційного Суду України за власною ініціативою. Відкрита ж зміна юридичної позиції за власною ініціативою Суду процесуально відбува-

тиметься у тому ж порядку, що й її конкретизація та відрізнятиметься лише ступенем «визнання помилки». Результатом такої зміни однаково має стати виразне і чітке застереження щодо недопустимості остаточного прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України на іншій сесії, окрім наступної по порядку після його попереднього схвалення.

Суттєвим недоліком цього (до певної міри, як і попереднього) процесуального способу, є те, що оскільки рішення Конституційного Суду України від 15 березня 2016 року було винесено в порядку здійснення ним окремої функції офіційного тлумачення Конституції України, а центральна юридична позиція міститься саме в резолютивній частині вказаного рішення, то її зміна (конкретизація), здійснена через мотивувальну частину рішення в іншій справі, виглядатиме менш переконливо, аніж цього вимагає ситуація, хоча й цілком законною.

Спосіб 4 (м'який). Роз'яснення порядку виконання рішення Конституційного Суду України. Ще один варіант вирішення проблеми міститься в частинах 2 і 3 статті 95 Закону «Про Конституційний Суд України», згідно з якими Суд за клопотанням учасника конституційного провадження, який брав участь у справі, може роз'яснити порядок виконання рішення Суду. Законом передбачено, що після отримання відповідного клопотання суддя-доповідач упродовж одного місяця здійснює підготовку питання до розгляду на засіданні Суду.

Важливо, що в наведеному випадку, про роз'яснення порядку виконання рішення Суду постановляється ухвала, яка є складовою відповідного рішення Суду. Це надало б безсумнівної конституційної легітимації фактичній зміні юридичної позиції Конституційним Судом та могло б запобігти можливим дискусіям щодо конкуренції протилежних за змістом позицій, які містяться у рішеннях Суду, винесених в різних справах неоднакової правової природи.

Цей спосіб схожий з двома попередніми тим, що не потребує складної процедури повторного офіційного тлумачення Конституції та теж дозволяє вирішити проблему, так би мовити, м'яким, «коректуючим» методом, через правильне роз'яснення порядку виконання неправильного рішення.

Тим не менше, незважаючи на зазначене, цей спосіб має найменше шансів бути реалізованим через положення статті 70 Закону «Про Конституційний Суд України». Як передбачено вказаною

нормою Закону, учасниками конституційного провадження (які мають право на подання відповідного клопотання про роз'яснення) є: суб'єкт права на конституційне подання та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді, а також залучені Судом до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи. Виходячи зі специфіки колективного суб'єкта подання та інших учасників цього провадження, розраховувати на прийняття кимось з них рішення щодо внесення відповідного клопотання видається лише гіпотетично можливим, проте практично малоімовірним.

Короткий висновок. Отже, усі запропоновані вище процесуальні способи зміни (конкретизації) юридичної позиції Конституційного Суду України мають право на гіпотетичну реалізацію за певних умов та обставин. Тим не менше, виходячи з виваженої оцінки їх плюсів і мінусів, можна впевнено зробити висновок, що *найбільш оптимальним способом вирішення проблеми видається саме повторне звернення до Конституційного Суду України щонайменше сорока п'яти народних депутатів Укра-*

їни з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення статті 155 Конституції у її системному зв'язку з іншими нормами Основного Закону.

Будемо сподіватися, що вже під час однієї з наступних чергових сесій парламенту представникам активної правової спільноти вдасться організувати збір необхідної кількості підписів народних обранців для звернення до Конституційного Суду, в результаті чого останній, незважаючи на окремі формальні перешкоди, відкриє конституційне провадження та обгрунтовано змінить помилкову юридичну позицію. В іншому випадку ми знову ризикуємо опинитися в ситуації колективної безпорадності, невизначеності та правового нігілізму, чим вкотре спровокуємо представників державної влади на неминучі маніпуляції з національною Конституцією для задоволення вузькополітичних інтересів. Адже, як було продемонстровано вище, легковажне недооцінювання неправомірного втручання в конституційний текст уже неодноразово призводило в Україні до тяжких наслідків, в тому числі до грубих посягань на права і свободи людини. Чи засвоїли ми ці болючі уроки історії та чи складемо іспит на державницьку зрілість цього разу, побачимо уже найближчим часом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституційне подання щодо офіційного тлумачення положення статті 155 Конституції України «на наступній черговій сесії Верховної Ради України» [Електронний ресурс]. — 2016. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/682>.
2. Різник С. В. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності / Сергій Васильович Різник. // Вісник Конституційного Суду України. — 2015. — № 6.
3. Cooper C. *Stare Decisis: Precedent and Principle in Constitutional Adjudication* / Charles J. Cooper., 1998.
4. Daniel A. Farber and Suzanna Sherry. *Judgment calls: principle and politics in constitutional law* / Daniel A. Farber and Suzanna Sherry. — New York: Oxford University Press, 2009. — 201 p.
5. Шевчук С. В. Європейська концепція «усталеної судової практики» та її вплив на правотворчу функцію Конституційного Суду України / Станіслав Володимирович Шевчук. // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 2.
6. Рабінович П. М., Гончаров В. В. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону / П. М. Рабінович, В. В. Гончаров. // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5.
7. Sunstein C. *Constitutional personae* / Cass R. Sunstein. — New York: Oxford University Press, 2015. — 171 p.

REFERENCES

1. *Konstytucijne podannya shhodo oficijnogo tлумachennya polozhennya statti 155 Konstytuciyi Ukrayiny "na nastupnij chergovij sesiyi Verhovnoyi Rady Ukrayiny"* — 2016. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/682>.
2. Riznyk S. V. *Pro nezyasovane pytannya konstytucijnosti aktiv parlamentu, pryjnyatykh v umovax Revolyuciyi Gidnosti* / Sergij Vasylovych Riznyk. // *Visnyk Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny*. — 2015. — № 6.
3. Cooper C. *Stare Decisis: Precedent and Principle in Constitutional Adjudication* / Charles J. Cooper., 1998.
4. Daniel A. Farber and Suzanna Sherry. *Judgment calls: principle and politics in constitutional law* / Daniel A. Farber and Suzanna Sherry. — New York: Oxford University Press, 2009. — 201 p.
5. Shevchuk S. V. *Yevropejska koncepciya «ustalenoji sudovoyi praktyky» ta yiyi vplyv na pravotvorchu funkciyu Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny* / Stanislav Volodymyrovych Shevchuk. // *Visnyk Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny*. — 2008. — № 2.
6. Rabinovch P. M. *Goncharov V.V. Pereglyad Konstytucijnym Sudom Ukrayiny vlasnykh pravovykh pozyciy yak zasib oxorony funkcij Osnovnogo Zakonu* / P. M. Rabinovych, V. V. Goncharov. // *Visnyk Konstytucijnogo Sudu Ukrayiny*. — 2011. — № 4–5.
7. Sunstein C. *Constitutional personae* / Cass R. Sunstein. — New York: Oxford University Press, 2015. — 171 p.